

Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

РОБОЧА ПРОГРАМА
нормативної навчальної дисципліни
Філософія
для вступу до аспірантури

Київ – 2018

Розробники програми: **Мозгова Н.Г.** – завідувач кафедри філософії Факультету філософської освіти і науки НПУ імені М.П.Драгоманова, доктор філософських наук, професор;

Немчинов І.Г. – професор кафедри філософії Факультету філософської освіти і науки НПУ імені М.П.Драгоманова, доктор філософських наук, професор.

Рецензенти: **Васильєва І.В.** – завідувач кафедри філософії та соціології Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, доктор філософських наук, професор;

Котлярова Т.О. – доцент кафедри культурології Факультету філософської освіти і науки НПУ імені М.П. Драгоманова, кандидат філософських наук, доцент.

Обговорено та рекомендовано до затвердження на засіданні кафедри філософії Факультету філософської освіти і науки НПУ імені М.П.Драгоманова “03” травня 2018 року, протокол № 14.

Завідувач кафедри _____ Мозгова Н.Г.

Обговорено та рекомендовано до затвердження на засіданні Науково-методичної ради Факультету філософської освіти і науки НПУ імені М.П.Драгоманова “04” травня 2018 року, протокол № 5 .

Голова НМР _____ Мозгова Н.Г.

Обговорено та рекомендовано до затвердження на засіданні Вченої ради Факультету філософської освіти і науки НПУ імені М.П.Драгоманова “14” травня 2018 року, протокол № 9.

Голова Вченої ради _____ Дробот І.І.

(підпис)

I. Пояснювальна записка

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Філософія» складена відповідно до освітньо-професійних програм усіх напрямів підготовки ОКР бакалавр НПУ імені М.П. Драгоманова і є базовою основою робочої програми нормативної навчальної дисципліни «Філософія» для вступу до аспірантури.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є специфіка, виникнення, розвиток, структура філософської думки, коло її головних проблем та стратегій філософської творчості.

Міждисциплінарні зв'язки: «Історія філософії», «Філософська антропологія», «Релігієзнавство», «Психологія», «Суспільствознавство», «Культурологія» та ін.

Мета і завдання навчальної дисципліни:

Метою викладання навчальної дисципліни «Філософія» є ознайомлення студентів з історико-філософськими аспектами формування і розвитку філософської думки й формування у них цілісної концептуальної картину розуміння філософського світогляду.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Філософія» є визначення місця філософії у процесі формування і розвитку наукової думки, засвоєння студентами сутності філософування як складного, багатовекторного, творчого, такого, що включає широке коло гуманітарних проблем.

Основні результати навчання і компетентності згідно з вимогами освітньо-професійної програми:

№ з/п	Результати навчання	Компетентності
1.	<i>Знати</i> об'єкт, предмет, методи та наукові завдання філософії; <i>Вміти:</i> виокремлення особливостей та характерних рис філософського мислення;	Осмислення природи та сутності філософії як особливої і специфічної форми гуманітарного знання;
2.	<i>Знати</i> філософію як теоретичну форму світогляду, спрямовану на критичне дослідження та вирішення світоглядних проблем; <i>Вміти:</i> порівняння між собою провідних ідей окремих філософських шкіл;	Робота з теоретичними джерелами з філософії (вітчизняними та зарубіжними)
3.	<i>Знати</i> філософію як теоретичну форму світогляду, спрямовану на критичне дослідження та	Володіння термінами та поняттями філософії

	вирішення світоглядних проблем; <i>Вміти:</i> осмислення та розрізнення філософських проблем основних етапів розвитку філософської думки;	
4.	<i>Знати</i> основні історичні етапи та теоретичні рівні розвитку філософії; <i>Вміти:</i> аналізу різних філософських систем у межах одного історико-філософського періоду;	Використання набутих знань у практичній (написання курсових робіт, проходження практики) діяльності.
5.	<i>Знати</i> головні розділи, провідні тенденції у розвитку світової філософської думки <i>Вміти:</i> опанування знань про основні філософські концепції і теорії, проведенні між ними розрізнення та зв'язку;	Використання набутих знань, умінь та навичок у практичній діяльності для написання бакалаврських робіт
6.	<i>Знати</i> основні філософські концепції і теорії. <i>Вміти:</i> самостійного опрацювання матеріалу і проведення критичної роботи з філософськими текстами,	Володіння філософсько-методологічним інструментарієм з подальшим використанням для написання магістерських робіт

II. Примірний тематичний план

Назва дисципліни	Розподіл по семестрах			Кредити ECTS	Годин					
	Екзамен	Залік	Курсова робота		Всього	Самостійна робота	Аудиторних	Лекції	Практичні	Семинарські
Філософія	3/4	-	-	3	90	56	34	18	-	16

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 3 кредити ECTS 90 годин.

III. Зміст навчальної дисципліни за модулями і темами:

Модуль 1. Вступ до філософії, її понять, проблем і розділів.

Тема 1.1. Філософування і філософія.

Значення терміну «філософія», попереднє уявлення про його зміст. Філософія як умонастрій (смысл φιλοσοφία), розумова діяльність, сукупність світоглядних знань. Світогляд, його типи і ознаки. Міф як духовна передумова філософії та світогляд первісно-родового суспільства. Головні риси і виміри міфу. Консерватизм міфологічного світогляду. Трансформація міфу під впливом суспільних змін. Соціальні, політичні і пізнавальні передумови філософського світогляду. Феномен філософування, уявлення про його витoki (подив, сумнів, страх, страждання, свобода, провина тощо). Відкриття метафізичної реальності, становлення предмету та лексики філософії.

Тема 1.2. Традиційні проблеми і розділи філософії.

Природа філософських проблем, їх зв'язок з основоположними питаннями людського буття. Узагальнене відображення ними пограничних ситуацій, значимих для індивіда та суспільства. Смысложиттєвий сенс філософської проблематики. Головні групи смысложиттєвих питань і відповідні розділи філософії. Питання про позафізичні, незмінні, надійні підстави суцього (метафізика і її підрозділи: онтологія, спекулятивні теологія, психологія, космологія). Про змінюваність і плинність суцього та закономірності змін (діалектика), Про пізнаваність метафізичних і діалектичних реалій, умови істинності знань (гносеологія). Про здатність людини пізнанням і практичною діяльністю змінювати і стабілізувати суцце (праксеологія). Природа як підстава і сфера існування людини (натурфілософія). Про природні і метафізичні виміри людини, умови її існування, сутність і призначення (філософська антропологія). Про підстави суспільства, його стабільності і змінюваності (соціальна філософія). Питання про рушійні сили історії, її закономірності, спрямованість і сенс (філософія історії). Про можливості і межі наукового і філософського пізнання природи, людини, історії, метафізичних реалій, та про ефективні методи отримання істинних знань (філософія науки й філософська методологія). Особливості феноменології, логіки осмислення і розв'язання філософських проблем. Плюралізм і взаємосуперечливість розв'язків. Необхідність діахронного, історичного підходу до їх вивчення і засвоєння. Особистісна значимість знань про наявні варіанти розв'язання смысложиттєвих питань.

Тема 1.3. Філософія в системі культури. Функції філософії.

Соціокультурний сенс філософії. Її загальні особливості у порівнянні з міфом, релігією, мистецтвом і наукою. Суспільна значущість філософії. Світоглядна, методологічна, пізнавальна, ціннісно-орієнтаційна, прогностична, критична функції. Умови функціонування філософії в соціокультурній системі. Проблема цінностей у філософії. Класифікація цінностей. Ціннісний сенс гуманізму. Людина в системі духовних цінностей. Філософське осмислення культури. Особливості сучасних проявів культури. Суттєві ознаки культури. Функції культури. Культура в контексті гуманізму. Поняття цивілізації. Взаємозв'язок культури і цивілізації. Філософсько-символічні смисли релігії. Акумуляція і трансляція світоглядного досвіду. Роль освіти. Місце філософії у вищій освіті, її значення для формування творчої особистості фахівця. Повнофункціональна особистість. Базові і актуалізуючі потреби. Роль фахових дисциплін у підготовці фахівця до задоволення базових потреб. Роль філософії в актуалізації його надпотреб. Риси повнофункціональної особистості, формуванню яких сприяє засвоєння філософії.

Модуль 2. Історична еволюція проблем і розділів філософії.

Тема 2.1. Філософія Стародавнього світу.

Умови формування та загальні риси філософії Стародавності. Перед філософія в Стародавній Індії. Веди, Упанішади, Араньяки. Махабхарата і Рамаєна. Особливості ведичної релігії, її трансформація під впливом суспільних змін в епоху, «бродіння умів». Ортодоксальні даршани; санкхья, йога, ньая, вайшешика, міманса, веданта. Неортодоксальні філософсько-релігійні вчення: чарвака-локаята. джайнізм, буддизм. Зародження філософії у Стародавньому Китаї. Давньокитайська міфологія та епос. Епоха «царств, що борються». Конфуцій про підстави суспільного порядку. Мудрість і суспільна гармонія. Даосизм про начала буття та ідеал мудреця. Метафізика, праксеологія і антропологія даосизму. Школа моїстів. Роль освіти в Стародавньому Китаї. Антична філософія, її витоки та особливості. Міф і логос. Соціальні передумови еволюції міфу до логосу. Досократична філософія. Мілетська школа (Фалес, Анаксимандр, Анаксімен). Піфагор та піфагорійська школа. Філософія Геракліта Ефеського. Елейська школа (Ксенофан, Парменід, Зенон, Мелісс). Філософські погляди Емпедокла і Анаксагора. Атомістична школа (Левкіпп, Демокріт та інші). Софістика. Сократ та становлення античної філософської класики. Класика як соціокультурний феномен. Сократичний переворот у філософії, його зміст. Сократичні школи. Головні проблеми і розділи філософії Платона. Принцип

софійності. Діалог і діалектика. Антропологія, психологія і соціологічні погляди. Платонівська Академія. Філософська система Аристотеля, його метафізика, антропологія, соціологія і методологія. Епістемний принцип. Метафізика і формальна логіка. Лікей, Елліністична та римська філософія. Епоха еллінізму, її особливості. Головні школи елліністичної і римської філософії. Стоїцизм: Зенон Кітійський, Хрисіпп, Патеній, Посідоній, Сенека, Епіктет, Марк Аврелій. Епікуреїзм: Епікур, Лукрецій Кар. Скептицизм: Піррон, Тімон Фліунський, Енесідем, Агріппа, Секст Емпірик. Неоплатонізм: Плотін, Порфірій, Ямвлік, Саллюстій, Прокл, Іоанн Дамаський, Вплив неоплатонізму на розвиток християнської середньовічної філософії. Антична освіта і головні типи навчальних закладів. Місце філософії в античній освіті.

Тема 2.2. Філософування в епоху Середньовіччя.

Середньовічна культура, її релігійні і світські виміри. Релігійний ґрунт середньовічної філософії. Особливості її проблематики. Монотеїзм і креаціонізм. Тринітарна проблема. Час і вічність. Одкровення і знання. Віра і розум. Проблема теодицеї. Антропологічна проблематика. Есхатологічні питання. Особливості методологічних пошуків. Про періодизацію середньовічної філософії. Апологетика, її філософський зміст. Іустин Мученик, Татіан Сірієць, Квінт Тертуліан, Іринеї Ліонський, особливості бачення метафізичних і антропологічних проблем. Александрійська катехітична школа. Александрійські апологети – Климент і Оріген. Доктрина трьох смислів Біблії. Боротьба апологетів проти ересей (гностицизму, маніхейства, докетизму, субординаціонізму, аріяства). Східна та західна патристика у пошуках філософських засад. Каппадокійські отці церкви – Василій Великий, Григорій Ніський, Григорій Назіанин. Звернення до неоплатонізму як засобу розв'язання теологічних питань. Західні патристи – Амвросій, Ієронім, Аврелій Августин, їхні філософські знахідки. Псевдо-Діонісій Ареопагіт і містична теологія. Філософські орієнтації ранньої схоластики. Роль Іоанна Дамаскіна, Марціана Капелли, Северина Боеція у становленні середньовічної освіти, Каролінгське відродження. Феномен школи. Філософські питання організації освітнього процесу. Схоластика. Універсальні поняття як начала систематизації знань і їх викладання. Алкуїн Йоркський, Фредегізій Турський і загострення проблеми універсалій. Реалізм (Іоанн Скот Еріугена, Ансельм Кентерберійський). Номіналізм (Іоанн Росцелін, П'єр Абеляр). Ісламські та іудаїстські впливи на схоластичну філософію. Аль-Кінді. Аль-Фарабі, Ібн-Сіна, Аль-Газалі, Ібн-Рушд, Філон Александрійський, Саадія бен Іосиф, Ізраелі, Соломон ібн Гебіроль, Іегуда Галеві, Мойсей Маймонід. Арабський та єврейський аристотелізм. Розквіт та

криза схоластичної філософії. Феномен університету, його особливості у порівнянні з Академією, Ліцеєм, Школою. Сігер Брабантський і «латинський» аверроїзм в Сорбонні. Розповсюдження аристотелізму в Оксфорді (Роберт Гроссетест, Роджер Бекон). Паризькі дискусії щодо аверроїзму і аристотелізму. Етьєн Тамп'є, Джованні Бонавентура, Альберт Великий. Фома Аквінський, його погляди на головну проблематику схоластики. Реакція на томізм. Іоанн Дуне Скот, Вільям Оккам та інші. Пізньосередньовічна містика. Спекулятивні і морально-практичні течії в релігійній містиці. Сутність містики. Західна містика пізнього середньовіччя (Іоганн (Мейстер) Екхарт, Генріх Сузо, Іоганн Таулер, Ян ван Рюїсбрук). Східна Пізньосередньовічна містика, як наслідок розчарування схоластиком. Григорій Палама: ісихазм та синергія. Вплив Ісихазму на Візантійську церкву та східнослов'янське православ'я.

Тема 2.3. Філософія Відродження.

Ренесансний гуманізм та індивідуалізм. Данте, Петрарка, Салютаті, Бруні, Альберті, Манетті – їх роль у популяризації античної культури. Концепції «громадянського гуманізму». Стиль мислення і життя гуманістів епохи Відродження. Спроба Л. Валли відродити епікуреїзм та гедоністичний індивідуалізм. Неоплатонізм, піфагореїзм та ареопагітика у творчості М. Кузанського. Флорентійська Академія. Гімназія. Платонізм Плітона, Фічіно і Мірандоли. Аристотелізм П. Помпонаці. Реформація, її ідеї. Феномен протестантизму, його течії та зв'язок з середньовічною містиком, Соціальні теорії (М. Макіавеллі, Т. Мор, Т. Кампанелла та ін.). Гуманістичні ідеї Еразма Роттердамського. Природознавчі досягнення М. Коперніка, Й. Кеплера, Парацельса, Тіхо де Браге. Злам середньовічного уявлення про Землю як центр універсуму і про людину як царя природи, Пантеїзм Дж. Бруно. Скептицизм М. Монтеня. Значення національних мов і традицій у становленні нового світобачення.

Тема 2.4. Філософські пошуки Модерну.

Формування нової парадигми філософування. Наукова революція XVII ст. та проблема методу пізнання. Механіцизм, раціоналізм та емпіризм. Натуралістична антропологія Фр. Бекона, розробка нової моделі науки, емпіричного методу і розкриття причин помилок у пізнанні. Механістичний матеріалізм Т. Гоббса, його вчення про державу. Р. Декарт про самосвідомість як сутнісну властивість людини, про метод пізнання, психофізична проблема. Раціоналізм Декарта, його послідовники. Б. Паскаль про можливості та межі розуму. Поняття субстанції в філософії Б. Спінози. Структура світу і

структура розуму. Розум і пристрасті. Необхідність, творчість, свобода. Монадологія В.Лейбніца. проблема несвідомого. Д.Локк і його критика теорії природжених ідей Декарта. Людська душа і проблеми її виховання. Філософія Локка і освіта. Суб'єктивно-ідеалістичні теорії XVIII ст. П. Бейль, Д. Берклі, Д. Юм. Проблема людини в філософії Просвітництва. Монтеск'є, Вольтер, Руссо. Французькі матеріалісти XVIII ст. про людину як складну машину. Ламетрі, Дідро, Гельвецій, Гольбах. Особливості механістичної методології в гуманітарних та природничих науках. Просвіта, романтизм, класицизм в європейській культурі. Передумови зародження класичної філософії. Німецьке просвітництво, його особливості: Лессінг, Шіллер, Гете. Лейбніцеанство і вольфганство. Роль середньовічної містики і протестантизму. Романтизм, його вплив на філософування. Специфіка і місце німецької класичної філософії в історії філософської думки. І.Кант, два періоди його творчості. Сутність «коперніканського перевороту». Головні питання, що цікавили Канта в критичний період. Метафізика і наука. Межі метафізики. Гносеологія і антропологія. Людина як громадянин світів природи, свободи і краси. Теоретичний і практичний розум, здатність судження. Агностицизм І. Канта. Суб'єктивний ідеалізм Й.Г. Фіхте, його полеміка з Кантом. Три підстави «Науковчення», Діалектика Фіхте. Проблема «іншого Я». Ф.В.Й. Шеллінг, головні проблеми та періоди його творчості, Натурфілософія і об'єктивний ідеалізм Шеллінга. Система трансцендентального ідеалізму, її підрозділи і проблеми. Полеміка з Фіхте і Гегелем. Філософія одкровення. Роль пізнього Шеллінга у загостренні кризи класичної філософії. Абсолютний ідеалізм Г.В.Ф. Гегеля, його «енциклопедія філософських наук». Гегель як освітянин. Метафізичні підстави «Енциклопедії». Діалектика і діалектична логіка. Натурфілософія і філософія духу. Антропологічні погляди Гегеля, його філософія історії. Система і метод; критичні зауваження Шеллінга щодо їх співвідношення. Полеміка Шопенгауера з Гегелем, Л. Фейєрбах як критик гегельянства. Антропологічний матеріалізм Фейєрбаха, його натурфілософія і антропологія. Людина як природна, чуттєво-тілесна істота. Чуттєвість і розум. Спілкування та існування людської сутності. Любов як основа спілкування, Універсальність людини, Л. Фейєрбах і криза класичної філософії.

Тема 2.5. Посткласична філософія XIX-XX ст.

Криза класицизму як соціокультурного явища. Нігілізм. Особливості кризи класичної філософії. Філософська класика як передумова прсткласичних філософських доктрин, або філософії модерну, А. Шопенгауер як критик гегельянства і фундатор філософії життя. Світ як воля і уявлення.

Ірраціоналізм і песимізм. Імморалізм, переоцінка цінностей, нігілізм, воля до влади у творчості Ф. Ніцше. Ідеал надлюдини. Ідея вічного повернення. Інтуїтивізм, А. Бергсона, його «Творча еволюція». Віталізм і філософія історії О. Шпенглера. Ідеї філософії життя у творчості В. Дільтея. Позитивізм О. Конта, Г. Спенсера, його антиметафізична спрямованість. Позитивізм і постпозитивізм; «реальна» освіта як антиподи класицизму. Другий позитивізм на рубежі ХІХ-ХХ ст. Неопозитивізм. Віденський гурток (М. Шлік, Р.Л. Карнап, Ф. Франк, О. Нейрат). Львівсько-Варшавська школа (К. Твардовський, О. Айдукевич, А. Тарський) Роль Б. Рассела і Л. Вітгенштайна у розвитку позитивізму. Постпозитивізм (М. Бунге, Д. Армстронг, У. Солларс, К. Поппер, Т. Кун, І. Лакатос, П. Фейєрабенд, С. Тулмін та ін.). Передумови становлення марксизму та його філософії. Проблема відчуження людини, її пригноблення, і свободи, ідея самозвільнення індивідів. Соціально-практична орієнтація марксистської філософії. Нова концепція соціального буття. Категорія практики. Ідея принципової відмінності буття та свідомості. Два типи суспільних відносин. Поняття ідеології як перетвореної форми свідомості. Суспільний поступ як природно-історичний процес, його закони та суб'єкт. Походження людини. Матеріалістичне розуміння історії. Революційність практики як засобу досягнення комуністичного ідеалу. Концепція матеріалістичної діалектики, її зміст. Роль Г.В. Плеханова і російських марксистів у пропаганді марксистської філософії. Бачення філософії марксизму В.І. Леніним. Діалектична методологія пізнання. Вплив марксистської філософії на інші філософські доктрини. Сучасна марксистська філософія про людину, її сутність та буття. Л. Альтюссер про антропологічну орієнтацію «молодого» Маркса. Марксизм і Франкфуртська школа. (М. Хоркхаймер, Т. Адорно, Г. Маркузе, Ю. Габермас, Е. Фромм). Особливості онтології людського буття за Д. Лукачем. Розвиток діалектико-матеріалістичної філософії в сучасних умовах. Зародження екзистенціалізму. Екзистенціалізм С. К'єркегора як заперечення зведення людини до часткового моменту абсолютної ідеї. Людина як духовна істота, здатна до вибору і самовизначення. Проблема екзистенціальної істини. Екзистенціалізм М. Гайдеггера, Ж.-П. Сартра, А. Камю, К. Ясперса. Головна антропологічна проблема екзистенціалізму. Людина в загальній структурі буття. Сенс існування. Трансценденція. Проблема свободи. Екзистенція і комунікація. Російськомовний екзистенціалізм. Екзистенціальні тенденції Київської філософської школи (Л. Шестов, М. Бердяєв, С. Булгаков та ін.). Проблема синтезу екзистенціалізму з марксистською філософією. Неокантіанство і Кант. Марбургська школа неокантіанства (Г. Коген, П. Наторп), розробка логіки і

філософії науки. Баденська (Фрайбургська) школа (В. Віндельбанд, Г. Ріккерт). Розрізнення наук і проблема методології. Ідея несвідомого і психоаналіз З. Фрейда. Структура психіки за Фрейдом. Психоаналітична антропологія людського буття. Феноменологія несвідомого. Психоаналіз і проблема антропосоціогенезу. Неофрейдизм. А. Адлер про суспільну природу підсвідомого. Проблема душі сучасної людини, психіка з енергетичної точки зору, структура і архетипи колективного несвідомого у філософії К. Юнга. Поняття «соціального характеру» у філософії Е. Фромма. Любов як найвища цінність. Антропологічна філософія. М. Шелер про природу людини та її місце у Всесвіті, Послідовники Шелера в пошуках сутнісних рис людини (Г. Плеснер, А. Гелен). Феномен людини в християнському еволюціонізмі П. Тейяра де Шардена. Структурна антропологія К. Леві-Строса. Еволюція релігійної філософії у ХХ ст. Неотомізм, його антропоцентрична переорієнтація. (Я. Бохенський, К. Войтила, Е. Жільсон, Д. Мерсьє та ін.). Проблема співвідношення віри, знань і цінностей у житті людини. Персоналізм. Особа як унікальна суб'єктивність, шляхи її самореалізації. Філософські погляди П. Флоренського та С. Булгакова. «Діалектична теологія». «Інтеграційний гуманізм» Ж. Марітена. Метафізика Е. Корета. Прагматизм. Ч. Пірс про діяльнісну активність. Радикальний емпіризм У. Джеймса. Досвід, віра, істина. Критерії істини. Метафізика прагматизму. Інструменталізм Дж. Дьюї. Прагматизм, марксизм, герменевтика. Зародження феноменології (Ф. Brentano). Феноменологічна філософія про світ як основу суб'єктивності. Вплив феноменології на філософську антропологію (М. Шелер, М. Бубер), неотомізм, персоналізм, екзистенціалізм, герменевтику. Філософські погляди Г. Шпета, С. Франка, Д. Чижевського. Особливості феноменологічної методології. Філософська герменевтика, її витоки. Ф. Шлейєрмахер про природу розуміння. В. Дільтей про герменевтику як методологію історичного пізнання. Г.-Г. Гадамер, його «Істина і метод». Герменевтика як практика осмислення. Складові герменевтичної практики. Герменевтичні погляди К. Апеля, П. Рікера. Структуралізм. К. Леві-Строс про несвідомі структури розуму. М.Фуко: від археології знання до генеалогії влади. Еволюція структуралізму. Постструктуралізм і філософія «постмодерну» (Х. Блум, Ж. Делез, Р. Барт, Ж. Дерріда, Ж. Ліотар та ін.).

Тема 2.6. Історія української філософії.

Філософська проблематика в культурі Київської Русі. Особливості світогляду давніх слов'ян. Східні та західні впливи на киеворуську культуру і філософствування. Метафізичні, гносеологічні, натурфілософські,

антропологічні і філософсько-історичні уявлення. Головні літературно-філософські пам'ятники, їх автори. Розповсюдження передренесанських ідей на території України. Неоплатонізм, ареопагітика, ісихазм та аристотелізм, роль київських книжників в їх асиміляції. Популяризація гуманістичних ідей (Ю. Дрогобич, М. Русин, Ст. Оріховський та Ін.). Острозька школа. Полемісти раціоналістичного спрямування (М. Смотрицький, С. Зизаній, Л. Зизаній). І. Вишенський як полеміст, його протестантсько-містичні орієнтації. Філософствування в братських школах, Львівська, Київська, Луцька школи. Кисво-Печерська гімназія. Особистіший вимір буття. Свобода, вибір, теодицея. Лейбніц і Ст. Яворський. Х. Вольф, Х. Баумайстер їх вплив на філософську освіту в Київській академії. Українське просвітництво і Києво-Могилянська академія. Загальноосвітні і філософські курси. Вплив КМА на філософську думку українського та інших народів (Ф. Прокопович, С. Яворський, Г. Кониський, І. Гізель та ін.). Г. Сковорода, його життя та філософія. Співвідношення теорії і практики. Самопізнання. Тлумачення Біблії. Антитетичний метод у філософії Г. Сковороди. Теорія пізнання. Світ, матерія, Бог. «Філософія серця». «Внутрішня людина». Концепція «сродної» праці. Есхатологічні погляди Г. Сковороди. Романтизм в Україні, його стосунки з класикою. Проникнення ідей німецької класичної філософії в Україну в першій половині XIX ст.: Г.Г. Лодій, Й. Шад, Д. Велланський (Кавунник), А. Дудрович, М. Максимович, та інші. Неокантіанські ідеї в Україні (Г. Челпанов). Розповсюдження позитивізму в Україні (М. Драгоманов, В. Лесевич).. Класична освіта в Україні, її вплив на становлення класицизму в філософії. Два напрями професійної (класичної) філософії в Україні XIX-XX ст. – духовно-академічний і університетський. І. Скворцев, М. Карпов, Й. Міхневич, П. Авсенєв, О. Новицький, С. Гогоцький, П. Юркевич, П. Ліницький, О. Гіляров, Г. Челпанов, О. Козлов, М. Трубецький, В. Зеньковський, Г. Шпет. Філософська творчість українських письменників та вчених. Т. Шевченко, М. Драгоманов, І. Франко, Л. Українка, В. Вернадський та інші. Національні культури та культура загальнолюдська. Філософія культури України. Сутність релігії. Структура і функції релігії. Духовний досвід: вільнодумство і релігія. Наука і релігія як альтернативні картини світу.

Модуль 3. Теоретичні узагальнення історичних здобутків філософи в її головних розділах.

Тема 3.1. Метафізика і діалектика.

Метафізика і діалектика як протилежні світоглядні орієнтації, їх взаємодоповнюваність. Софійно-містична природа діалектики та епістемно-раціональні витoki метафізики. Метафізика, її головні проблеми. Поняття про суще та його метафізичну першооснову, або буття. Головні концепції буття, поділ метафізики у відповідальності з ними. Спекулятивна космологія. Космос, або буття порядку. Хаос, космос і номос. Наявні космогонічні гіпотези, Проблема першопричини. Матерія і форма. Детермінізм механістичний та ймовірний. Біфуркаційна мораль еволюції, необхідність і випадок. Час і простір. Порядок з хаосу. Проблема самоорганізації сущого. Онтологія, Матеріалізм, ідеалізм, віталізм. Абстрактність традиційних онтологічних концепцій. Онтологія людського існування. Буття як діяльність, спілкування, культура. Сущє, належне, обов'язкове, можливе. Реальне та ідеальне. Природа ідеального. Буття і ніщо. Спекулятивна психологія. Буття як дух. Дух як субстанція. Спірітуалізм. Дух як акциденція. Феноменологія духу. Свідомість і несвідоме. Дух як суб'єкт, або душа. Анімізм. Природа душі, її темпоральність. Проблеми розрушимості душі. Душа і психіка. Душа і екзистенція. Персоналізм. Буття «в собі і для себе», «тут-буття». Проблема трансценденції. Спекулятивна теологія як частина метафізики. Бог як буттєва першооснова сущого, питання про його іманентність і трансцендентальність. Пантеїзм, деїзм, теїзм. Докази буття Бога. Позитивна, негативна, діалектика теологія. Можливості і межі метафізичної методології в цілому. Діалектика, її проблематика та версії: об'єктивна, суб'єктивна, негативна, трагічна, абсолютна. Проблема константного у плинності буття. Закон, Закон як розмірність плину. Закон як сутність, суперечність, єдність протилежностей. Закон як циклічність у плинні змін сущого. Діалектика і сучасна синергетика. Питання про передбачуваність майбутнього. Проблема теорії діалектики та «інваріанті» її змісту. Принципи, категорії, закони. Закон взаємного переходу кількості та якості. Закон єдності та боротьби протилежностей. Закон заперечення заперечення. Філософські суперечки навколо законів діалектики та її принципів. Модифікації законів діалектики в сучасних філософських доктринах. Людський, або суб'єктивний компонент, та особливості, можливості і межі діалектичної методології.

Тема 3.2. Гносеологія і праксеологія.

Гносис і праксис в історії філософії, осмислення їх суперечливої єдності, Загальна структура практичної і пізнавальної діяльності. Визначення гносеології (теорії пізнання) і праксеології (вчення про практику). Гносеологія. Еволюція її проблематики від питань про пізнаваність

метафізичних реалій до проблем наукового пізнання. Гностицизм і агностицизм. Пізнання як відображення, відношення, комунікація і діяльність. Структурні складові пізнавальної діяльності (об'єкт, суб'єкт, мета, засоби, результати). Об'єкт пізнання. Особливості об'єктів природознавства, суспільствознавства та філософії, Об'єкт як дійсність, можливість, мовна реальність. Данність і заданість об'єкта, проблема його спостережуваності та визначеності. Матеріальні, духовні, діяльнісні передумови локалізації і визначення об'єкта. Об'єкт і предмет пізнання. Предмет як пізнавальна проблема. Суб'єкт пізнання: тілесність, духовність, активність. Відображення і сенсорна інформація. Духовні виміри суб'єкта. Самосвідомість і опредметнення інформації. Рефлексія як реконструкція суб'єктивних передумов перетворення предмета. Комунікація, розуміння, тлумачення. Суб'єкт як епіцентр пізнавальної активності. Проблема як активізувальний фактор. Феномен творчого натхнення. Мета пізнавальної діяльності суб'єкта, питання про її визначеність. Засоби, форми і методи пізнання. Знання як результат пізнавальної діяльності. Форми знання. Знання і цінність. Знання і значимість. Проблема істини та головні версії її розв'язків. Істина як алетейя, відповідність, узгодженість, конвенція, Інструментальна цінність, процес. Об'єктивність істини та її критерії. Конкретність істини. Істина і метод. Істина і буття. Праксеологія. Пізнання в контексті соціально-практичної життєдіяльності. Проблема практики в історії філософії. Структура практики, її різновиди. Труд, спілкування, практична діяльність в науці. Можливості і межі практики як критерію істини. Практика і цінності. Особливості практичної свідомості. Практика як відтворення і практика як творчість. Індивідуальні та суспільні сторони практики. Практика, суспільство, культура. Людинотворча функція практики. Пізнавальна і практична творчість як філософська проблема. Натхнення. Творча воля. Талант і хист як соціокультурний феномен. Творча Інтуїція. Інсайт. Творчість, свобода, об'єктивація і комунікація. «Трагедія» творчості, людини.

Тема 3.3. Натурфілософія і філософська антропологія.

Натурфілософія. Природа як всезагальний предмет практики і філософствування. Проблема єдності природознавства та побудови інтегральної картини світу. Розв'язки даної проблеми в головних версіях натурфілософії. Натурфілософія і метафізична та гносеологічна проблематика природничих наук. Концепції походження Всесвіту, життя, антропо- і соціогенезу. Роль впливу природного середовища на історію. Екологічні проблеми. Природа в ціннісних вимірах. Натурфілософія і діалектика природи. Діалектична проблематика природознавства. Можливості і межі

діалектичної натурфілософії. Природа і свобода. Філософська антропологія. Проблематичність людського буття. Життя, буття та існування як характеристика людини. Проблема походження людини: сперечання еволюціонізму та креаціоналізму. Діяльність та екзистенціали людського буття. Сутнісні сили людини та багатство її проявів. Співвідношення природного, соціального, персонального та трансцендентального в людині. Вихідні цінності людського буття. Проблема смерті та безсмертя людини у філософсько-світоглядному окресленні. Модуси самовизначення людини. Типологія людини. Версії антропогенезу. Метафізика людини як «громадянина двох світів». Світ природи і тілесність людської істоти. Світ свободи і метафізичні виміри людини. Есенціалістський та екзистенціальний підходи до них. Метафізика людської сутності. Сутність як данність або душа. Душа і психіка. Феномен «Я», його пояснення. Душа, дух, духовний світ. Свідомість, несвідоме, совість. Почуття, розсудок, розум. Страждання, страх, воля. Віра, надія, любов. Сутність людини як заданість процесом існування в суспільстві і культурі. Душа і екзистенція. Первинність існування щодо сутності. Часовість, кінечність екзистенції. Екзистенція як існування на межі сущого і буття. Буття «в собі і для себе», «тут-буття». Трансцендування і трансценденція. Творчість і самотворення. Свобода і відповідальність. Існування і комунікація. Існування аутентичне і неаутентичне. Істина існування, Проблема «пограничних ситуацій» в есенціалізмі і екзистенціалізмі. Проблема сенсу людського буття. Смысл і абсурд. Цінності. Цінність і оцінка. Проблема онтологічного статусу цінностей та їх роль в існуванні людини. Цінності і культура.

Тема 3.4. Соціальна філософія і філософія історії.

Теоретичні принципи розуміння сутності суспільства. Поняття та зміст соціальних якостей. Поняття суспільства та його структура. Співвідношення суспільства і природи. Суспільство як система. Основні сфери суспільного життя та їх взаємозв'язок. Людина і суспільство: основні аспекти співвідношення. Соціальні виміри індивіда. Вихідні характеристики людської особистості. Основні аспекти буттєвих виявлень людської особистості. Онтологія суспільного буття. Суспільний простір і час. Суспільні і міжособистісні відносини: родинні, економічні, політичні, духовні. Проблема визначальних відносин. Суспільні відносини і соціальні структури. Рід, плем'я, нація. Місто і село. Клас. Політичні партії. Соціальні страти: верстви, прошарки, касти. Професійно-освітні спільноти. Суспільні відносини і суспільна діяльність. Соціальна праксеологія, Матеріальне і духовне виробництво. Технологічні, суспільні, людські виміри матеріального

виробництва, його структура. Технологічний спосіб виробництва. Техніка і технологічний детермінізм. Технічні революції. Технологічні відносини та інформаційні технології. Концепції індустріального, постіндустріального, інформаційного суспільства. Економічний спосіб виробництва і поняття суспільно-економічної формації. Продуктивні сили і економічно-виробничі відносини. Структура виробничих відносин. Класи. Проблема економічного базису суспільства. Базис і суспільне буття в марксизмі. Про визначальну роль буття щодо суспільної свідомості. Межі матеріалістичної моделі суспільства. М. Вебер про єдність економічних і духовних факторів. Діалектика виробничих відносин і продуктивних сил. Про закон відповідності між ними. Духовне виробництво, його зв'язок з матеріальною практикою. Чуттєво-надчуттєве буття людей, речей, відносин, діяльностей. Смысл, абсурд, цінність. Феномен ідеального. Ідеальне і ідеологія. Ідеальне і суспільна свідомість. Індивідуальна свідомість, або суб'єктивний дух. Надіндивідуальна свідомість, або об'єктивний дух. Мораль, політична свідомість, правосвідомість. Форми «абсолютного» духу – мистецтво, релігія, філософія. Соціальна гносеологія, її головні проблеми. Особливості соціального пізнання-предмету, суб'єкту, методів, цілепокладання, результатів. Ідеали науковості у галузі суспільствознавства. Соціально-гуманітарні науки як елемент вищої освіти. Методологія соціального пізнання. Номотетичний та ідеографічний методи. Філософія історії. Історія як об'єктивний процес і наука. Метафізична проблематика історичної науки. Історичний час і простір. Проблема періодизації історії; її вирішення. Цикло-часові підходи. Теорії історичного кругообігу. Епохи цивілізації, культури. Лінійно-часові підходи до періодизації історії. Есхатологічна проблема. Натуралістичний підхід до історичного процесу. Природа, історія, космічні ритми буття. Географічна, демографічна та органічна школи. Циклічно-поступальна модель історичного часу. Формаційна періодизація історії. Економічне підґрунтя формації і матеріалістичне розуміння історії. Проблема рушійних сил історії, її наявні розв'язки. Етноси, нації, класи, особистості. Проблема законів історичного поступу. Закони історії і закони діалектики. Історична необхідність і свобода. Про особливості природної та історичної причинності. Причинність, доцільність, вибір. Добро і зло в історії. Проблема спрямованості, історії. Культура і духовність як протиположність абсурду. Ціннісно-смыслові субстанції культури. Проблема «кінця» історії. Концепції цивілізаційного фіналізму, циклічності, катастрофізму. Майбутнє як предмет дослідження і прогнозування.

Тема 3.5. Філософія науки і філософська методологія.

Філософія науки, її предмет. Наука як особлива форма пізнання, сфера культури та соціальна інституція. Специфічні ознаки науки як форми пізнавальної діяльності. Особливості її об'єкта, суб'єкта, цілеспрямовання, засобів і результатів. Метафізичні проблеми та онтологічні підстави науки. Діалектична проблематика наукового пізнання. «Нормальна» і «революційна» наука, моделі її еволюції. Інтерналістський та екстерналістський підходи до еволюційних процесів в науці. Гносеологічні та праксеологічні проблеми конкретних наук, їх осмислення філософією науки. Ідеали науковості та істинності. Ідеали і норми обґрунтування і побудови наукового звання. Особливості об'єктів природознавства, соціології і антропології. Риси особистості «ідеального» вченого як суб'єкта наукового пізнання. Наукова творчість. Наука і практика. Соціально-практична детермінація цілеспрямовання науки. Методологічні підстави наукової діяльності, їх структура і зміст. Науковий метод і методи науки. Класифікація методів. Логіка наукового дослідження, Наука і техніка. Нові інформаційні технології в науці і освіті. Наукове дослідження. Філософські дискусії про його засади, етапи, структуру. Об'єкт і предмет дослідження. Проблема і гіпотетика дослідження. Мета дослідницької діяльності. Підбір засобів. Виклад і обґрунтування наукових результатів. Феномен кваліфікаційної роботи (курсової, дипломної, магістерської). Філософська методологія, її місце серед спеціальних і загальнонаукових методів. Методи, їх різновиди та класифікація. Особливості методів філософського пізнання, можливості і межі їх експансії в науку. Традиційна метафізична методологія і притаманні їй критерії науковості. Еволюція метафізичної методології. Вимоги метафізики щодо отримання, верифікації і оформлення знань. Метафізика і формальна логіка, Достойнства і межі метафізичної методології, діалектична методологія, еволюція її змісту. Діалектика як логіка пізнавальної діяльності і як логіка викладу отриманих результатів. Вимоги діалектичної логіки: взаємодоповнюваність логічного та історичного, абстрактного і конкретного, врахування взаємодоповнюваності аспектів істини тощо. Філософська компаративістика. Підстави, можливості і межі порівняльного аналізу. Герменевтична методологія. Науковий текст, передумови його розуміння. Культура як текст. Герменевтика в контексті пізнавальної і соціокультурної діяльності. Феноменологія як філософська методологія. Структуралізм як методологічна доктрина, її можливості і межі. Реконструкція, дискурс і деконструкція як прийоми роботи зі смислами. Методологія лінгвістичного аналізу. Взаємодоповнюваність філософсько-методологічних доктрин. Проблема їх синтезу.

IV. Засоби діагностики успішності навчання.

Діагностика рівня знань студентів здійснюється за допомогою:

- усних опитувань на семінарських заняттях;
- оцінювання доповідей студентів;
- експрес-контроль під час індивідуальних занять;
- стандартизоване опитування на семінарських заняттях за картками або тестами до 7 хвилин;
- перевірка самостійної роботи студентів;
- оцінювання індивідуально-дослідних завдань (есе, реферати або презентації);
- перевірка конспектів лекцій;
- письмові модульні контрольні роботи;
- підсумковий контроль – екзамен.

V. Форма підсумкового контролю успішності навчання – екзамен.

VI. Інформаційні джерела для вивчення курсу

1. Абельяр П. История моих бедствий. / Пьер Абельяр. – М.: Издательство АН СССР, 1959. – 256 с.
2. Августин А. Исповедь / Аврелий Августин / Пер. с лат. М.Е. Сергеенко. Вступит. статья А.А. Столярова. – М.: «Ренессанс», СП ИВО – Сид, 1991. – 488 с.
3. Аквинский Ф. Сумма теологии / Фома Аквинский // Вопросы философии, 1997. – № 9 – С. 156-162.
4. Аристотель. Метафизика / Аристотель / Сочинения в 4-х томах. Т.1. – М.: Мысль, 1976. – С. 63–368.
5. Аристотель. О душе / Аристотель / Пред.В.К. Сережникова, пер. и примеч. П.С. Попова. – М.: ГСЭИ, 1937. – 180 с.
6. Бекон Фр. Новый Органон / Френсис Бэкон // Сочинения: В 2-х тт. Т.2. – М.: Мысль, 1972. – С. 6 – 296.
7. Боэций. Утешение философией / Боэций / «Утешение философией» и другие трактаты. – М.: Наука, 1990. – С. 190 – 290.
8. Валла Л. Об истинном и ложном благе. О свободе воли / Лоренцо Валла. – М.: Наука, 1989. – 476 с.
9. Василий Великий. Беседы на Шестиднев / Василий Великий. – М.: Подворье Свято-Троицкой Сергиевой Лавры, 1999. – 259 с.
10. Гегель Г.В.Ф. Наука логики. В 3-х томах Т.1. / Г.В.Ф Гегель. – М.: Мысль, 1970. – С. 75–136.
11. Гельвеций К. О человеке / Клод-Анри Гельвеций // Сочинения: В 2-х тт. Т.2. – М.: Мысль, 1974. – С. 5–568.
12. Гізель І. Твір про вся філософія. Трактат про душу загалом / Інокентій Гізель // Федів Ю.О., Мозгова Н.Г. Історія української філософії. – К.:

- Вид-во «Україна», 2000. – С. 137 – 141.
13. Гогоцький С.С. Філософський лексикон / Сильвестр Гогоцький// Федів Ю.О., Мозгова Н.Г. Історія української філософії. – К.: Вид-во «Україна», 2000. – 377 – 380.
  14. Гуссерль Э. Кризис европейского человечества / Э. Гуссерль // Вопросы философии. – 1986. – № 3 – С. 101–116.
  15. Данте Алигьери. Божественная комедия / Пер. с ит., вступ. ст. и примеч. А. А. Илюшина. – М.: Б. и., 1995. – 800 с.
  16. Декарт Р. Рассуждения о методе / Р. Декарт // Избранные произведения в 2-х тт. Т.1. – М.: Мысль 1989. – Т.1. – С. 250–296.
  17. Деррида Ж. О грамματοлогии / Жак Деррида / Пер. с франц. Н. Автономовой. – М.: Ad Marginem, 2000. – 512 с.
  18. Деррида Ж. Письмо японскому другу (о деконструкции) / Ж. Деррида // Вопросы философии, 1992. – №4. – С. 53-57.
  19. Дхаммапада. Сборник изречений Будды / Пер. с пали, введение и комм. В. Н. Топорова. – М.: Изд-во Восточной литературы, 1960. – 160 с.
  20. Дионисий Ареопагит. Сочинения. Толкования Максима Исповедника / Дионисий Ареопагит. – СПб.: Алетейя; Издательство Олега Абышко, 2002. – 854 с.
  21. Драгоманов М. Чудацькі думки про українську національну справу / Михайло Драгоманов / Вибране («...мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні») / Упорядю та авт. іст.-біогр. нарису Р.С. Міщук; Приміт. Р.С. Міщука, В.С. Шандри. – К.: Либідь, 1991. – С. 461-558.
  22. Епікур. Лист до Геродота. Головні думки // Читанка з історії філософії. Філософія стародавнього світу. – К., 1992.
  23. Ибн-Рушд. Рассуждение, выносящее решение относительно связи между религией и философией / Ибн-Рушд / Пер. с араб. А.В. Сагадеева // Ибн-Рушд. – М.: Мысль, 1973. – С. 169–199.
  24. Иринея Лионский. Против эресей. Книга III / Иринея Лионский // Ранние Отцы Церкви. Антология. Мужья апостольские и апологеты – Брюссель: Издательство «Жизнь с Богом» 1988. – С. 627-724.
  25. Иустин Философ. Антология I. Антология II / Иустин Философ // Ранние Отцы Церкви. Антология. Мужья апостольские и апологеты – Брюссель: Издательство «Жизнь с Богом», 1988. – С. 271-365.
  26. Іларіон Київський. Слово про Закон і Благодать / Іларіон Київський // Федів Ю.О., Мозгова Н.Г. Історія української філософії. – К.: Видавництво «Україна», 2000. – С. 40-47.
  27. Кант И. Критика чистого разума / Иммануил Кант // Сочинения. В 8-ми т. Т. 3. – М.: Чоро, 1994. – С.5-622.
  28. Києво-Печерський Патерик/ Пер. із церковносл. М. Кашуба і Н. Пікулик. – Львів: Свічадо, 2007. –192 с.
  29. Кониський Г. Загальна філософія / Георгій Кониський// Федів Ю.О., Мозгова Н.Г. Історія української філософії. – К.: Вид-во «Україна», 2000. – С. 160 – 169.
  30. Конфуций. Лунь-юй / Конфуций // Древнекитайская философия.

- Собрание текстов в 2-х тт. Т.1. – М.: Мысль, 1972. – С. 139–174.
31. Кузанский Н. Об ученом незнании / Пер. В.В. Биbihина / Николай Кузанский // Сочинения: В 2-х тт. Т.1. – М.: Мысль 1979. – С. 47–184.
32. Кун Т. Структура научных революций / Томас Кун / Пер. с англ. / Сост. В.Ю. Кузнецов. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 605 с.
33. Кьеркегор С. Страх и трепет / С. Кьеркегор / Пер. с дат. / Изд. 2-е, дополненное и исправленное. – М.: Культурная революция, 2010. – С. 7–122.
34. Лао-цзи. Дао де цзин / Лао-цзи // Древнекитайская философия. Собрание текстов в 2-х тт. Т.1. – М.: Мысль, 1972. – С. 114–138.
35. Лейбниц Г. В. Монадология / Пер. с франц. Б.П. Боброва / Г.В.Ф. Лейбниц // Сочинения: В 4-х т. – Т.1. – М.: Мысль, 1982. – С. 413–429.
36. Ліницький П. Загальний погляд на філософію / Петро Ліницький // Федів Ю.О., Мозгова Н.Г. Історія української філософії. – К.: Вид-во «Україна», 2000. – С. 372–377.
37. Марк Аврелій. Наодинці з собою: Роздуми / Марк Аврелій / Пер. з давньогрец. Р. Паранько. – Львів: Літопис, 2007. – 212 с.
38. Мирандола Пико делла. Речь о достоинстве человека / Перевод и вступительная статья Л. Брагиной / Джовани Пико делла Мирандола // Эстетика Ренессанса. Антология: В 2-х тт. Т.1. / Сост. и науч. ред. В. П. Шестаков. – М.: Искусство, 1981. – С. 248–341.
39. Монтень М де. Опыты. Избранные главы / М. де Монтень / Пер. с фр. / Сост., вступ. ст. Г. Косикова; Примеч. Н. Мавлевич. – М.: Правда, 1991. – 656 с.
40. Ніцше Ф. Так казав Заратустра. Книжка для всіх і ні для кого / Ф. Ніцше. – К.: Основи, 1993. – 415 с.
41. Ориген. О началах. Против Цельса / Ориген. – СПб.: Библиополис, 2008. – 792 с.
42. Паскаль Б. Мысли / Блез Паскаль / Пер. с фр., вступ. статья, коммент. Ю.А. Гинзбург. – М.: Изд-во имени Сабашниковых, 1995. – 480 с.
43. Платон. Государство / Платон / Собрание сочинений в 4 т. Т.3 / Пер. с древнегреч.; Общ. ред. А. Ф. Лосева, В. Ф. Асмуса, А. А. Тахо-Годи; Авт. вступ. ст. и ст. в примеч. А.Ф. Лосев; Примеч. А. А. Тахо-Годи. – М.: Мысль, 1994. – С. 79–420.
44. Платон. Бенкет / Платон / Пер. з давньогрец. У. Головач. – К.: Дух і літера, 2002 – № 9/10 – С. 369–418.
45. Плотин. Эннеады / Плотин / Пер. с древнегреч., латин. и др. – К.: Уцимм-пресс, 1995. – 395 с.
46. Прокопович Ф. Логіка / Феофан Прокопович // Федів Ю.О., Мозгова Н.Г. Історія української філософії. – К.: Вид-во «Україна», 2000. – С. 141–149.
47. Прокопович Ф. Натурфілософія, або фізика / Феофан Прокопович // Федів Ю.О., Мозгова Н.Г. Історія української філософії. – К.: Вид-во «Україна», 2000. – С. 150–159.
48. Роттердамський Е. Похвала глухості. Домашні бесіди / Еразм

- Роттердамський / Пер. з латини В. Литвинова, Й. Кобова.– К.: Основи, 1993. – 319 с.
49. Сартр Ж.-П. Экзистенциализм – это гуманизм / Жан-Поль Сартр // Сумерки богов. Ф. Ницше, З. Фрейд, Э. Фромм, А. Камю, Ж.П. Сартр / Сост. и общ. ред. А. А. Яковлева:– М.: Политиздат, 1989. – С. 319-344.
50. Сэкст Эмпирик. Три книги пирроновых положений / Сэкст Эмпирик / Сочинения в 2-ух тт. Т. 2. / Общ. ред. А. Ф. Лосева. Пер. с древнегреч. – М.: «Мысль», 1970. – С. 207-380.
51. Сенека Луцій Анней. Моральні листи до Луцілія / Сенека Луцій Анней; [пер. А. Содомора]. – [3. вид]. – К.: Основи, 2005. – 604 с.
52. Сковорода Г. С. Діалог. Назва його — потоп зміїний / Григорій Сковорода / Твори у двох томах. Т.2. – 2-ге вид., виправ. – К.: Обереги, 2005. – С.140-178.
53. Спиноза Б. Этика / Бенедикт Спиноза. – Мн.: Харвест, М.: АСТ, 2001. – 336 с.
54. Татиан. Речь против эллинов / Татиан // Ранние Отцы Церкви. Антология. Мужья апостольские и апологеты – Брюссель: Издательство «Жизнь с Богом» 1988. – С.370-406.
55. Тертулиан. О плоти Христа / Тертулиан / Избранные сочинения: Пер. с лат. / Общ. ред. и сост. А. А. Столярова. – М.: Издательская группа «Прогресс», «Культура», 1994. – С. 161-187.
56. Фихте И.Г. Основа общего наукоучения / Иоганн Фихте / Сочинения в 2-х тт. Т.1. / Сост. и примеч. В.Волжского. – СПб.: Мифрил 1993. – С. 65-338.
57. Фичино М. Платоновская теология о бессмертии души / Марсилио Фичино // Чаша Гермеса. Гуманистическая мысль эпохи Возрождения и герметическая традиция. – М.: Юристь, 1996. – С. 176-211.
58. Фромм Э. Искусство любить / Эрих Фромм / Душа человека: Перевод. – М.: Республика, 1992. – С. 109-178.
59. Фуко М. Археология знания / Мишель Фуко / Пер. с фр. М.Б. Раковой, А.Ю. Серебрянниковой; вступ. ст. А. С. Колесникова. – СПб.: ИЦ «Гуманитарная Академия»; Университетская книга, 2004. – 416 с.
60. Хайдеггер М. Письмо о гуманизме / М. Хайдеггер / Время и бытие: Статьи и выступления: Пер. с нем. – М.: Республика, 1993. – С. 192-220.
61. Хайдеггер М. Что такое метафизика? / М. Хайдеггер / Время и бытие: Статьи и выступления: Пер. с нем. – М.: Республика, 1993. – С.16-27.
62. Шелер М. Положение человека в Космосе / Макс Шелер / Проблема человека в западной философии – М.: Политиздат, 1988. – С. 31-90.
63. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. / Освальд Шпенглер [пер. с нем., вступ. ст. и примеч. К.А.Свасьяна]. – М.: Эксмо, 2009. – 800 с.
64. Юм Д. Трактат о человеческой природе, или попытка применить основанный на опыте метод рассуждения к моральным предметам / Дэвид Юм / Сочинения в 2 тт. Т.1. / Пер. с англ. С. И. Церетели и др.; Вступ. ст. А. Ф. Грязнова; Примеч. И. С. Нарского. – 2-е изд., дополн. и

- испр. – М.: Мысль, 1996. – С. 53-656.
65. Юркевич П.Д. Сердце та його значення у духовному житті людини, згідно з ученням Слова Божого / Памфіл Юркевич // Федів Ю.О., Мозгова Н.Г. Історія української філософії. – К.: Вид-во «Україна», 2000. – С. 365-369.
66. Ясперс К. Философская вера / Карл Ясперс / Смысл и назначение истории: Пер. с нем. – М.: Политиздат, 1991. – С. 420-508.

Навчальні посібники та підручники:

67. Алексеев П.В., Панин А.В. Теория познания и диалектика: учеб. пособие для вузов / П.В. Алексеев, А.В. Панин. – М.: Высш. шк., 1991. – 363 с.
68. Андрущенко В.П. Соціальна філософія. Історія, теорія, методологія : підручник для вищих навч. закл. / В. П. Андрущенко [и др.]. – 3. вид., випр. та доп. – К.: Генеза, 2006. – 656 с.
69. Андрущенко В.П. Філософія: підруч. / В. П. Андрущенко [та ін.] ; заг. ред. М. І. Горлач [та ін.]. – 2. вид., перероб. та доп. – Х.: Консум, 2000. – 672 с.
70. Андрущенко В. П., Михальченко М. І. Сучасна соціальна філософія: Курс лекцій / В.П. Андрущенко, М.І. Михальченко. – К.: Генеза, 1996. – 368 с.
71. Антология мировой философии: Античность. – Мн.: Харвест, М.: ООО «Издательство АСТ», 2001. – 960 с.
72. Асмус В.Ф. Античная философия. Учебное пособие / Валентин Асмус. – М.: Высшая школа, 1976. – 544 с.
73. Асмус В.Ф. Иммануил Кант / Валентин Асмус. – М.: Высшая школа, 2005. – 439 с.
74. Бакрадзе К.С. Проблемы диалектики в немецком идеализме // К.С. Бакрадзе Избранные философские труды. Т. 1. – Тбилиси: Изд-во Тбилисского университета, 1981. – С. 27-241.
75. Богомоллов А.С. Античная философия Учебник. 2-е издание / А.С. Богомоллов. – М.: Высшая школа, 2006. – 390 с.
76. Бойченко І.В. Філософія історії: Підручник / Іван Бойченко. – К.: КОО, Знання. 2000. – 723 с.
77. Быховский Б.Э. Людвиг Фейербах / Б.Э. Быховский. – М.: Мысль, 1967. – 240 с.
78. Великие мыслители Востока – М.: Крон-Пресс, 1999. – 655 с.
79. Визгин В.П. Мишель Фуко – теоретик цивилизации знания / В.П. Визгин // Вопросы философии, 1995. – № 4 – С. 116-126.
80. Волинка Г.І. Філософія Стародавності і середньовіччя в освітньому контексті: Навч. посібник / Г.І. Волинка. – К.: Вища освіта, 2005. – 544 с.
81. Волинка Г.І., Гусев В.І., Мозгова Н.Г. та ін. Історія філософії в її зв'язку з освітою: Підручник / За ред. Г.І. Волинки. – К.: Каравелла,

2006. – 479 с.
82. Вступ до філософії: Історико-філософська пропедевтика: Підручник / Г.І. Волинка, В.І. Гусєв, І.В. Огородник, Ю.О. Федів. – К.: Вища школа, 1999. – 624 с.
  83. Гадамер Г.-Г. Герменевтика як філософія практики / Г.-Г. Гадамер // Після філософії: кінець чи трансформація? – К.: Четверта хвиля, 2000. – С. 284-296.
  84. Гайденко П.П. Прорыв к трансцендентному: Новая онтология XX века / П.П. Гайденко. – М.: Республика, 1997. – 495 с.
  85. Гайденко П.П. Трагедия эстетизма. Опыт характеристики мирозерцания Серена Киркегора / П.П. Гайденко. – М.: Искусство, 1970. – 246 с.
  86. Гайденко П.П. Экзистенциализм и проблема культуры: Критика философии Мартина Хайдеггера. / П.П. Гайденко. – М.: Высшая школа, 1963. – 121 с.
  87. Галеви Д. Жизнь Фридриха Ницше / Д. Галеви. – Рига: Спридитис, 1991. – 270 с.
  88. Герменевтика: история и современность Под ред. И.С. Нарского. – М.: Мысль, 1985. – 303 с.
  89. Голдстейн М.Й., Голдстейн И.Ф. Как мы познаем / М.Й. Голдстейн, И.Ф.Голдстейн. – М.: Знание, 1984 – 256 с.
  90. Головка Б.А. Філософська антропологія: Навч. Посібник. / Б.А.Головка. – К.: ІЗМН, 1997. – 240с.
  91. Горський В.С., Кислюк К.В. Історія української філософії: Підручник. – К.: Либідь, 2004. – 488 с.
  92. Горфункель А.Х. Гуманизм и натурфилософия / А.Х. Горфункель. – М.: Мысль, 1977. – 360 с.
  93. Горфункель А.Х. Философия эпохи Возрождения. Учеб.пособие. / А.Х.Горфункель. – М.: Высш. школа, 1980. – 368 с.
  94. Гулыга А.В. Кант / А.В. Гулыга. – М.: Молодая гвардия, 1977. – 304 с.
  95. Гулыга А.В. Немецкая классическая философия / А.В. Гулыга / Изд. 2-е, испр. и доп. – М.: Рольф, 2001. – 416 с.
  96. Гуменюк Т.К. Жак Деррика и постмодернистское мышление / Т.К.Гуменюк. – К.: Нора-принт, 1999. – 326 с.
  97. Гусєв В.І. Західна філософія Нового часу XVII-XVIII ст. / В.І. Гусєв . – К.: Либідь, 1998. – 368 с.
  98. Гусєв В. Історія західноєвропейської філософії XV-XVII ст: Курс лекцій. Навчальний посібник для вузів. / В.І. Гусєв. – К.: Либідь, 1994. – 251 с.
  99. Гуссерль Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии. Книга вторая [пер. с нем. А.В. Михайлова]. – М.: Академический Проект, 2009. – 489 с.
  100. Гуссерль Э. Феноменология / Э. Гуссерль // Логос, 1991 – №1 – С. 12-21.
  101. Драгоманов М. Вибране («...мій задум зложити очерк історії

- цивілізації на Україні») / Упорядю та авт. іст.-біогр. нарису Р.С. Міщук; Приміт. Р.С. Міщука, В.С. Шандри. – К.: Либідь, 1991. – 688 с.
102. Енциклопедія постмодернізму / За ред. Ч.Вінквіста та В.Тейлора [пер. З англ. В.Шовкун]. – К.: Основи, 2003. – 503 с.
103. Жучков В.А. Немецкая философия раннего Просвещения (конец XVII – первая четверть XVIII в.) / В.А. Жучков. – М.: Наука, 1989. – 206 с.
104. Западная философия: итоги тысячелетия / Под ред. А.В. Перцева. – Екатеринбург: Деловая книга; Бишкек: Одиссей, 1997. – 656 с.
105. Заиченко Г.А. Джон Локк / Г.А. Заиченко. – М.: Мысль, 1973. – 206 с.
106. Зеньковский В.В. Основы христианской философии / В.В. Зеньковский. – М.: Изд-во Канон+, 1997. – 557 с.
107. Зубов В.П. Аристотель / В.П. Зубов. – М.: Изд-во АН СССР, 1963. – 366 с.
108. Из истории культуры средних веков и Возрождения. – М.: Наука, 1976. – 316 с.
109. Ильин И.А. Философия Гегеля как учение о конкретности Бога и человека / И.А. Ильин. – СПб.: Наука 1994. – 504 с.
110. История философии и культура / [В. С. Горский и др.; отв. ред. А.Т.Гордиенко]; АН УССР, Ин-т философии. – К.: Наук. думка, 1991. – 284 с.
111. История философии: Энциклопедия. – Мн.: Интерпрессервис; Книжный Дом. 2002. – 1376 с.
112. Історія філософії: Підручник / Ярошовець В.І., Бичко І.В., Бугров В.А. та ін. / За ред. В.І.Ярошовця. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2002. – 774 с.
113. Канке В.А. Философия. Исторический и систематический курс. Учебник для вузов / В.А. Канке. – М.: Логос, 2001. – 272 с.
114. Карсавин Л.П. Культура средних веков / Л.П. Карсавин. – К.: Символ-AirLand, 1995. – 200 с.
115. Кассирер Э. Жизнь и учение Канта / Э. Кассирер // Жизнь и учение Канта. – СПб.: Университетская книга, 1997. – 447 с.
116. Кессиди Ф.Х. От мифа к логосу. Становление греческой философии / Ф.Х. Кессиди. – М.: Мысль, 1972. – 312 с.
117. Кондзьолка В.В. Нариси історії античної філософії. – Львів: Львівський університет імені І. Франка, 1993. – 259 с.
118. Коплстон Ф. История средневековой философии / Пер.с англ. И.Борисовой; Послесловие М.Гарнцева / Ф. Коплстон. – М.: Энигма. 1997. – 512 с.
119. Копнин П.В. Диалектика как логика и теория познания/ П.В. Копнин. – М.: Наука 1973. – 323 с.
120. Кравців Б. Ренесанс і гуманізм на Україні / Б. Кравців // Європейське Відродження та українська література XVI-XVII ст. [Текст]: збірник / АН України. Ін-т літератури ім.Т.Шевченка ; Ред. О. Мишанич. – К.: Наукова думка, 1993. – С.300-319.
121. Кузнецов В.Н. Жан-Поль Сартр и экзистенциализм / В.Н. Кузнецов. – М.: Изд-во московского университета, 1969. – 286 с.

122. Кузнецов В.Н. Немецкая классическая философия второй половины XVIII – начала XIX века / В.Н. Кузнецов / Учеб. пособие для университетов. – М.: Высшая школа, 1989. – 480 с.
123. Куцепал С.В. Французька філософія другої половини ХХ століття: дискурс із префіксом „пост-“: Монографія / С.В. Куцепал. – К.: Парапан, 2004. – 324 с.
124. Лекторский В.А. Теория познания / В.А. Лекторский // Философская энциклопедия. В 5-ти тт. Т.1. / Глав. ред. М.Д. Константинов. – М.: «Советская энциклопедия», 1970. – С.216-223.
125. Лосев А.Ф. История античной эстетики. Софисты. Сократ. Платон / А.Ф. Лосев. – М.: ООО «Издательство АСТ»; Харьков: Фолио, 2000. – 846 с.
126. Лук'янець В. Філософія сучасності. Прорив за обрій метафізики тотожності: Стаття перша / В.С. Лук'янець // Філософська думка. – Київ, 2002. – № 4. – С. 16-35.
127. Лук'янець В. Філософія сучасності. Прорив за обрій метафізики тотожності: Стаття друга / В.С. Лук'янець // Філософська думка. – Київ, 2002. – № 5. – С. 26-39.
128. Лукьянов А.Е. Становление философии на Востоке (Древний Китай и Индия) / А.Е. Лукьянов / Издание 2-е, исправленное и дополненное. – М.: ИНСАН, РМФК, 1992. – 208 с.
129. Майоров Г.Г. Теоретическая философия Готфрида В.Лейбница / Г.Г. Майоров. – М.: Изд-во Московского университета, 1973. – 264 с.
130. Майоров Г.Г. Формирование средневековой философии / Г.Г. Майоров. – М.: Мысль, 1979. – 432 с.
131. Мамардашвили М.К. Как я понимаю философию / М.К.Мамардашвили. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.
132. Маслов С. Культурно-національне відродження на Україні в кінці XVI і першій половині XVII століття / С. Маслов // Європейське Відродження та українська література XVI-XVII ст. [Текст:] сборник / АН України. Ін-т літератури ім.Т.Шевченка ; Ред. О. Мишанич. – К.: Наукова думка, 1993. – С.319-341.
133. Матвиевская Г.П. Рене Декарт / Г.П. Матвиевская. – М.: Просвещение, 1976. – 112 с.
134. Мир философии: книга для чтения. В 2-х ч. Ч. 1. Исходные философские проблемы, понятия и принципы. – М.: Политиздат, 1991. – 672 с.
135. Мозгова Н.Г. Київська духовна академія, 1819-1920: Філософський спадок / Н.Г. Мозгова. – К.: Книга, 2004. – 320 с.
136. Мозгова Н.Г. Логіко-гносеологічна проблематика в київській духовно-академічній філософії XIX – початку ХХ ст / Н.Г. Мозгова. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2005. – 170 с.
137. Мотрошилова Н.В. Путь Гегеля к «Науке логики» / Н.В. Мотрошилова. – М.: Наука, 1984. – 351 с.
138. Нарский И.С. Готфрид Лейбниц / И.С. Нарский. – М.: Мысль, 1972. –

239 с.

139. Нарский И.С. Западноевропейская философия XIX века / И.С.Нарский.— М.: Высшая школа, 1976. — 584 с.
140. Нарский И.С. Западноевропейская философия XVII. Учебное пособие / И.С. Нарский. — М.: Высшая школа, 1974. — 379 с.
141. Нарский И.С. Западноевропейская философия XVIII в. Учебное пособие / И.С. Нарский. — М.: Высшая школа, 1973. — 302 с.
142. Нарский И.С. Современные проблемы теории познания / И.С.Нарский.. — М.: Знание, 1989. — 62с.
143. Нарский И.С. Дэвид Юм / И.С. Нарский. — М.: Мысль, 1973. — 180 с.
144. Несторенко В.Г. Вступ до філософії: онтологія людини. Навчальний посібник для студентів вищих учбових закладів / В.Г.Несторенко. — К.: Абрис, 1995. — 336 с.
145. Огородник І.В., Русин М.Ю. Українська філософія в іменах / І.В.Огородник, М.Ю. Русин. — К.: Либідь, 1997. — 328 с.
146. О कोरोков В.Б. — Метафізика епохи трансцендентального мислення: специфіка, сутність і тенденції розвитку, монографія / В.Б. О कोरोков. — Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 2000. — 264 с.
147. Ортега-и-Гасет Х. Что такое философия? / Хосе Ортега-и-Гасет. — М.: Наука, 1991. — 408 с.
148. Петрушенко В. Епістемологія як філософська теорія пізнання / В. Петрушенко. — Львів: Вид-во держ. ун-ту «Львівська політехніка», 2000. — 296 с.
149. Платон. Діалоги / Платон. — К.: Основи, 1995. — 394 с.
150. Попович М. Нарис історії культури України / М.В. Попович / Вид. 2-ге, випр. — К.: АртЕк, 2001. — 728 с.
151. Попович М.В. Логіка і наукове пізнання / М.В. Попович. — К.: Наукова думка, 1971. — 155 с.
152. Рассел Б. История западной философии: В 2-х тт. / Б. Рассел. — М.: Миф, 1993. — 954 с.
153. Рассел Б. Человеческое познание / Б. Рассел. — К.: Ника-центр, 1997. — 560 с.
154. Рикер П. Герменевтика, этика, политика (Московские лекции и интервью) / П. Рикер / Пер. с фр. — М.: Изд. центр «Academia» 1995. — 160 с.
155. Римские стоики: Сенека. Эпитет. Марк Аврелий. — М.: Республика, 1995 — 463 с.
156. Свасьян К.А. Освальд Шпенглер и его реквием по Западу / К.А. Свасьян // О.Шпенглер. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. 1. Гештальт и действительность. — М.: Мысль 1993. — С. 5-122.
157. Современная западная философия: Словарь / Изд. 2-е, переработанное и дополненное. — М.: Тон — Остожье, 1998. — 544 с.
158. Современный философский словарь / Под ред. д-ра филос. наук, проф. В.Е. Кемерова. — М. — Бишкек — Екатеринбург: Одиссей, 1996. —

608 с.

159. Соколов В.В. Очерки философии эпохи Возрождения / В.В. Соколов. – М.: Высшая школа 1962. – 168 с.
160. Соколов В.В. Спиноза / В.В. Соколов. – М.: Мысль, 1973. – 224 с.
161. Соколов В.В. Средневековая философия: Учеб. пособие для филос. фак. и отделений ун-тов / В.В. Соколов. – М.: Высш. школа, 1979. – 448 с.
162. Скратон Р. Коротка історія новітньої філософії: від Декарта до Вітгенштайна / Р. Стратон / Переклад з англійської О. Коваленко. – К.: Основи, 1998. – 331 с.
163. Стрельцов Г.Я. Блез Паскаль / Г.Я. Стрельцов. – М.: Мысль, 1975. – 237 с.
164. Субботин А.Л. Фрэнсис Бекон / А.Л. Субботин. – М.: Мысль, 1974. – 175 с.
165. Трубецкой С.Н. Курс истории древней философии / С.Н. Трубецкой. – М.: Гуманит. изд. центр. ВЛАДОС; Русский Двор, 1997. – 576 с.
166. Философский энциклопедический словарь / Под. ред. Е.Ф. Губского. – М.: ИНФРА-М, 2009. – 569 с.
167. Філософія: Навч. посібник / Бичко І.В. та ін. Вид. 2-ге. – К.: Либідь, 1994. – 576 с.
168. Філософський енциклопедичний словник / За ред. В.І.Шинкарука. – К.: Абрис, 2002. – 744 с.
169. Фромм Э. Концепция человека у К.Маркса / Эрих Фромм / Душа человека: Перевод. – М.: Республика, 1992. – С. 375-414.
170. Хайдеггер М. Мой путь в феноменологию / М. Хайдеггер / Пер. с нем. В. Анашвили при участии В. Молчанова // Логос, 1994. – № 6 – С.28-34.
171. Хайдеггер М. Основные проблемы феноменологии / М. Хайдеггер / Пер. А. Г. Чернякова. – СПб.: Высшая религиозно- философская школа, 2001. – 446 с.
172. Хайдеггер М. Феноменология и трансцендентальная философия ценности / М. Хайдеггер. – К.: Cartel, 1996. – 367 с.
173. Хилл Т.И. Современные теории познания / Т.И. Хилл. – М.: Прогресс, 1965. – 533 с.
174. Хоментовская А.И. Лоренцо Валла – великий итальянский гуманист / А.И. Хоментовская. – М.; Л.: Наука, 1964. – 145 с.
175. Чанышев А.Н. Курс лекций по древней философии: Учеб. пособие для филос. фак. и отделений ун-тов. / А.Н. Чанышев. – М.: Высш. школа, 1981. – 374 с.
176. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні / Д. Чижевський. – К.: Вид-во Орій при УКСП Кобза, 1992. – 230 с.
177. Шевченко В.І. Концепція пізнання в українській філософії. Курс лекцій. / В.І. Шевченко. – К.: ІСДО, 1993. – 168 с.
178. Шестов Л. Киргегард и экзистенциальная философия / Л. Шестов. – М.: Прогресс – Гнозис, 1992. – 304 с.

179. Шохин В.К. Брахманистская философия. Начальный и реннеклассический периоды / В.К. Шохин. – М.: Восточная литература, 1994. – 355 с.
180. Это человек: Антология. Сборник статей. – М.: Высшая школа, 1995. – 439 с.
181. Ярошевець В.І. Історія філософії: від структуралізму до постмодернізму. Підручник / В.І. Ярошевець. – К.: Знання України, 2004 – 214 с.
182. Ярошевець В. І. Людина в системі пізнання / В.І. Ярошевець. – К.: Педагогіка, 1996. – 208 с.
183. Ясперс К. Ницше и христианство / К.Ясперс. – М.: Моск. филос. фонд; «Медиум», 1994. – 115 с.